

Escoles al Palau
2012-2013

Dossier educatiu
Cobla 2.0

Palau de la Música Catalana

**Cobla Sant Jordi-Ciutat
de Barcelona**

DOCUMENT PROVISIONAL

PALAU
DE LA
MÚSICA
ORFEÓ
CATALÀ

Índex

1. El Palau de la Música	P. 03
2. Introducció	P. 05
3. La cobla	P. 07
3.1. Descripció	P. 07
3.2. Els inicis	P. 07
3.3. Les famílies	P. 08
3.4. Les funcions	P. 08
3.5. Els instruments	P. 09
4. El repertori	P. 12
4.1. La tradició acadèmica	P. 12
4.2. La música contemporània	P. 12
4.3. La fusió	P. 13
4.4. La cançó tradicional	P. 13
4.5. La música comercial	P. 13
5. Recursos didàctics	P. 14
6. Per saber-ne més	P. 30
6.1. La música per a cobla més enllà de la sardana	P. 30
6.2. Eduard Toldrà i les sardanes enigmàtiques	P. 31
6.3. Enric Morera: molt més que un compositor de sardanes	P. 32
6.4. La música descriptiva	P. 33
6.5. Enllaços	P. 35
7. Fitxa artística del concert	P. 36

1. El Palau de la Música

El **Palau de la Música Catalana** va ser construït entre el 1905 i el 1908 per l'arquitecte **Lluís Domènech i Montaner** com a seu de l'**Orfeó Català** i finançat amb fons procedents de subscripció popular.

El Palau de la Música Catalana és una perla arquitectònica del Modernisme català, l'única sala de concerts modernista declarada **Patrimoni Mundial per la UNESCO** (4 de desembre de 1997), que esdevé actualment un punt de trobada ineludible de la vida cultural i social de Catalunya. A més constitueix un patrimoni simbòlic i sentimental de tot un poble que s'identifica amb la seva història.

L'edifici s'articula al voltant d'una estructura central metàl·lica recoberta de vidre, que es conjuga amb la llum natural per convertir l'edifici més significatiu de l'obra de Domènech i Montaner en una caixa de música màgica on es combinen totes les arts aplicades: escultura, mosaic, vitrall i forja. Les visites guiades que ofereix el Palau de la Música Catalana són una cita ineludible de l'estada a Barcelona.

La **Sala de Concerts** –una de les més singulars del món– ha estat durant més de cent anys l'escenari privilegiat de la vida concertística, nacional i internacional, de la ciutat de Barcelona. Ha acollit estrenes mundials i és un referent musical i arquitectònic de la ciutat i un punt de trobada cultural de primer ordre. Presidida per l'**orgue** sobre l'escenari i amb una **lluerna central** que representa el sol, la sala gaudeix de llum natural. Una sala mística i paradoxal, que es troba repleta de figures com les muses que envolten l'escenari, les valquíries de Wagner que sorgeixen del sostre, un bust d'Anselm Clavé a una banda i de Beethoven a l'altra, i centenars d'elements de la natura, com flors, palmeres, fruits, gerros i vitrines plenes de joies.

A banda de la gran Sala de Concerts, el Palau disposa de dues sales més on es desenvolupa la vida concertística de la institució. D'una banda el **Petit Palau**, un auditori modern inaugurat el 2004 ideal per a concerts de cambra o petit format amb unes condicions acústiques excel·lents i equips audiovisuals d'alta tecnologia. L'últim espai és la petita joia del Palau de la Música, la **Sala d'Assaig de l'Orfeó Català**. Un espai íntim i acollidor on tenen lloc concerts de petit format, conferències, presentacions, i on assagen els cors de l'Orfeó Català. Aquí s'hi troba la primera pedra que es va col·locar el 1905 durant la construcció del Palau. Amb un arc semicircular de butaques, que es correspon amb la mitja lluna de l'escenari que es troba al seu sostre, està caracteritzada per unes grans columnes, vitralls i decoració de l'època.

Un altre espai representatiu del Palau és l'emblemàtica **Sala Lluís Millet**, un gran saló –sala de descans i trobada– dedicat al mestre Millet, fundador de l'Orfeó Català. La sala s'alça fins a dos pisos amb grans vitralls ornats amb motius florals, d'un efecte extraordinari. I més excepcional encara és la balconada que es veu a través d'aquests vitralls, amb una doble columnata amb una coloració i ornamentació característiques. També és escenari privilegiat el **Foyer del Palau**, el qual admet una nombrosa concurrència que ocupa cadires i taules, tant quan hi ha audicions com quan s'utilitza de restaurant-cafeteria independent. Els amplis arcs de maons combinats amb ceràmica vidriada de color verd i flors també ceràmiques, rosades i grogues, confereixen a aquest espai una tonalitat singular i molt pròpia.

2. Introducció

Cobla 2.0 és un concert-espectacle protagonitzat per la cobla Sant Jordi Ciutat de Barcelona i per la música que aquesta formació emblemàtica interpreta. El fil conductor és el so de cadascun dels instruments i la sonoritat específica que aquest conjunt instrumental presenta.

Els músics que participen en aquest concert-espectacle toquen diferents instruments, expliquen anècdotes, canten i interactuen amb el públic.

El concert incideix principalment en l'aspecte musical de la cobla, en el seu so, en la música i en les diferents possibilitats estilístiques que trobem en el segle XXI, deixant de banda explicacions històriques i tècniques. Aquests aspectes creiem que es poden treballar amb l'alumnat abans i després del concert a partir del material que us oferim en aquest dossier educatiu.

La música que apareix al llarg del concert-espectacle és ben diversa: des de sardanes tradicionals a obres contemporànies allunyades dels tradicionals gèneres festius i populars.

Cobla 2.0 es basa en el fet que la cobla ha evolucionat al llarg dels anys i que actualment ha incorporat noves músiques al seu repertori.

Tal com la coneixem actualment, la cobla es va crear a mitjans del segle XIX i des d'aleshores s'ha dedicat bàsicament a interpretar sardanes. És cert que també ha fet altres tipus de música tradicional, com ara ballets populars, músiques de festa major, cercaviles o música d'ofici. Però des de fa uns anys, que la cobla ha ampliat el seu repertori, la seva manera de fer i les seves possibilitats sonores. És per això que avui en dia podem afirmar que la cobla és una formació diferent del que va ser fa 50 anys.

La cobla mai no ha deixat de fer la seva feina com a part de la nostra tradició i continua acomplint el seu paper en la música festiva i popular catalana. Però les necessitats socials, els hàbits de consum i la societat en general han canviat notablement i la cobla ha anat incorporant instruments que li eren aliens i s'ha anat buscant un espai en gèneres musicals i estils diferents.

Al segle XXI la cobla ha deixat de ser una formació instrumental únicament dedicada a la música popular i s'ha mostrat dúctil i capaç d'oferir la seva sonoritat a altres gèneres, estils i repertoris, com ara el pop-rock, la música d'anuncis, la música de cinema, el jazz o el flamenc.

El concert-espectacle **Cobla 2.0** vol incorporar aquesta ductilitat i presentar-la al públic escolar a partir de cinc eixos:

- La tradició acadèmica de la cobla. No hi falta la presència de grans autors com Eduard Toldrà, Joaquim Serra o Enric Morera.
- La música contemporània. El concert inclou música original per a cobla d'autors actuals com Albert Guinovart o Joan Albert Amargós.
- La diversitat i la fusió d'estils. Al costat dels ritmes tradicionals de la sardana, del pasdoble o del valset, hi trobem gèneres com el hip-hop, el jazz o la música minimalista.
- Les cançons tradicionals. La cobla interpreta diferents cançons que el públic pot cantar, com ara *El gegant del Pi*, *Els tres tambors*, *Plou i fa sol*, etcètera.
- La música comercial. Amb algun exemple el pop-rock de moda,

La cobla que interpreta el concert **Cobla 2.0** del Palau de la Musica és una de les cobles més prestigioses del país, i sense cap dubte, la que ha experimentat més vegades la fusió de la sonoritat d'aquesta agrupació amb altres músiques, com el jazz, el flamenc, la música de dansa o la cançó. La Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona ha treballat amb directors de gran prestigi, com Antoni Ros Marbà, Salvador Brotons o Edmon Colomer i amb músics tan diversos com els pianistes Albert Guinovart i Manel Camp, el cantautor Roger Mas, el guitarrista flamenc El Niño Josele, els autors de jazz Joan Albert Amargós i Lluís Vidal o el músic rossellonès Pascal Comelade.

El concert-espectacle també incorpora instruments aliens a la formació clàssica de cobla –com el piano, la bateria i el saxo–, instruments que al llarg del concert jugaran un paper destacat.

3. La cobla

3.1. DESCRIPCIÓ

La cobla és una formació instrumental pròpia de Catalunya. Interpreta música d'arrel popular i tradicional, però també música actual. Tal com la coneixem ara, es va consolidar a mitjans del segle XIX gràcies al músic empordanès Pep Ventura.

La cobla està formada per 11 músics que toquen 12 instruments. Alguns d'aquests instruments van per parelles: en total, a la cobla, hi ha 8 instruments diferents:

- Els que van per parelles són:
 - el tible
 - la tenora
 - la trompeta
 - el fiscorn
- I els quatre que resten van sols:
 - el trombó
 - el contrabaix
 - el flabiol (el toca el mateix músic que toca el tamborí)
 - el tamborí (el toca el mateix músic que toca el flabiol)

3.2. ELS INICIS

Fa 150 anys hi havia diferents formacions instrumentals que tocaven sardanes i músiques populars. Totes s'anomenaven cobles, però cadascuna tenia un tipus i un nombre d'instruments diferent. Algunes tenien violins, d'altres tenien sacs de gemecs, algunes altres portaven violoncel·ls o tubes i algunes van incorporar un instrument nou construït a Perpinyà anomenat tenora. Unes cobles tenien cinc membres i d'altres prop de vint.

Pep Ventura (1817-1875) va ser un gran intèrpret de tenora i molt bon compositor. La seva cobla va començar a tocar amb els 11 músics que hem esmentat més amunt situats en dues fileres i aquest model va crear escola: la resta de cobles van anar assemblant-s'hi cada cop més fins que pràcticament totes les cobles van quedar consolidades amb aquesta estructura:

- A la fila del davant: un flabiol i tamborí, dos tibles i dues tenores. Són els instruments característics de la cobla.
- A la fila del darrere: dues trompetes, un trombó, dos fiscorns i un contrabaix. El fiscorn també és un dels instruments característics de la cobla, mentre que els altres són instruments comuns que podem trobar en diferents grups de música.

En aquest enllaç podeu veure i escoltar els instruments de la cobla.

3.3. LES FAMÍLIES D'INSTRUMENTS

La disposició dels instruments en aquest ordre ve determinada per dues condicions. La primera és la distribució en famílies: al davant hi ha els instruments de vent fusta (més el tamborí) i al darrere els de metall (més el contrabaix), és a dir que els instruments es disposen per afinitat tímbrica. L'altra condició és l'organització per tessitura: els més aguts a l'esquerra i els més greus a la dreta. Totes les famílies instrumentals (excepte els instruments elèctrics) estan representades a la cobla:

- Corda: contrabaix
- Percussió (membrana): tamborí
- Vent broquet (o vent metall): trompetes, trombó i fiscorns
- Vent fusta (llengüeta doble): tibles i tenores
- Vent fusta (bisell): flabiol

Per completar la totalitat de les famílies instrumentals, en el concert-espectacle **Cobla 2.0** també apareix un saxo (vent fusta, llengüeta simple), els plats de la bateria (percussió sòlids o idiòfons), el piano (corda percutida), i altres instruments de percussió a més a més de la bateria com el bombo, el goliat, la caixa o els tambors.

3.4. LES FUNCIONS

La cobla ha estat històricament l'encarregada d'interpretar les sardanes als carrers i places de Catalunya. Per això, el seu repertori majoritari són sardanes, malgrat que també inclou moltes danses, música de ball i obres lliures. Des de fa 150 anys els compositors i compositores han escrit sardanes per a cobla tenint en compte aquests 12 instruments. Fins avui s'han escrit més de 30.000 sardanes (al web <http://boig.sardanista.cat> se'n documenten més de 28.000).

La cobla també ha estat l'encarregada de tocar altres tipus de música tradicional, com ara ballets populars, músiques de festa major, cercaviles o música d'ofici. Però ja fa uns anys que la cobla ha ampliat el seu repertori, la seva manera de fer i les seves possibilitats: a hores d'ara, ben entrat el segle XXI, la cobla toca de tot, sense abandonar la seva funció històrica en la música festiva i popular.

La gran majoria de compositors catalans de finals del segle XIX i de tot el segle XX han escrit per a cobla: Enric Morera, Juli Garreta, Pau Casals, Eduard Toldrà, Lamote de Grignon, Joaquim Serra, Xavier Montsalvatge, Manuel Oltra, Joan Lluís Moraleda, Joan Albert Amargós, Salvador Brotons, Albert Guinovart... Han utilitzat la cobla per escriure tot tipus d'obres musicals.

Ja al final del XIX la cobla també interpretava diferents tipus de balls (pasdoble, masurca, vals, foxtro, vals jota...), però es considera que la primera obra per a cobla deslligada de la dansa la va escriure Eduard Toldrà l'any 1921. Malgrat tot, l'obra en qüestió es titula *Les danses de Vilanova*, és a dir que, encara que és una obra lliure, com una mena de petit poema simfònic, la temàtica principal també està lligada a la dansa popular.

A partir d'aquell moment es van anar presentant diferents obres per a cobla cada vegada més allunyades de la dansa i de la sardana, fins que els compositors van tenir clar que la cobla era una opció més a l'hora d'escriure música. Avui per avui és prou habitual escoltar la cobla interpretant gèneres ben diversos: música de cinema, jazz, pop-rock, música simfònica, propostes de fusió i mestissatge, etcètera. (Per ampliar aquest tema, llegiu l'article "La música per a cobla més enllà de la sardana" a l'apartat "Per saber-ne més" d'aquest mateix dossier).

3.5. ELS INSTRUMENTS

El flabiol i el tamborí

L'instrumentista que toca el flabiol també toca el tamborí. Amb la mà esquerra toca el flabiol mentre amb la dreta agafa la baqueta amb què percudeix la membrana del petit timbalet que du penjant del coll i que recolza sobre el braç esquerre. Aquest tipus de combinació entre una petita flauta i un timbal és habitual en la música popular d'arreu del món. Al País Basc, per exemple, es toca un instrument popular semblant al flabiol (el txistu) acompanyat d'un tambor.

El flabiol és una flauta petita (de la família del vent bisell) molt aguda. Normalment és construït amb fusta de ginjoler o de boix, però també n'hi ha de noguera, de cirerer o d'ametller. Mesura un pam de llargada (entre 20 i 25 centímetres). La característica que el diferencia de la resta de flautes és que un dels forats que té a la part inferior s'ha de tapar amb el dit petit pressionant just allà on s'ajunten les dues primeres falanges del dit. Així, en lloc de tapar el forat amb el tou del dit, com és el més habitual, s'ha de tapar amb la part superior del dit pressionant cap amunt.

El flabiol fa les notes més agudes de la cobla i moltes vegades els compositors l'utilitzen per imitar el cant i el trinat dels ocells.

Quan la cobla toca sardanes, el flabiol s'encarrega de donar l'avís que la sardana és a punt de començar (toca una melodia anomenada *introit*) i també toca els contrapunts (petites intervencions *a solo* que s'interpreten abans d'algunes repeticions en una sardana per ballar). En les sardanes, poques vegades hi ha escrita la part de tamborí a la partitura, així que normalment l'instrumentista improvisa tot seguint el ritme.

Alguns dels flabiolaires més destacats al llarg de la història han estat Pere Rigau "Barretó" (1868-1909), Enric Sans (1890-1953), Narcís Paulís (1905-1988), Lluís Buscarons (1913-1999) o Josep Vilà (1933). A finals del segle XX, Jordi León (Barcelona, 1952) va estructurar els estudis acadèmics de flabiol i tamborí, primer al Conservatori Superior de Música de Barcelona i després al Conservatori Superior de Música del Liceu, i va publicar el *Mètode bàsic per a l'estudi del flabiol i tamborí* (2003).

El tible

En una cobla trobem dos tibles: l'un interpreta el paper de primer tible, i l'altre, el de segon tible. Es tracta d'un instrument de la família de les xeremies (com la gralla, l'oboè o el fagot), ja que es toca fent vibrar una llengüeta doble. El seu so és punyent i agut. És molt característic dels tibles fer notes molt curtes, picades i destacades, però també poden cantar melodies al registre mitjà. El registre agut s'ha de controlar molt bé, ja que si no pot resultar estrident, però a vegades els compositors l'utilitzen precisament per la seva potència i energia.

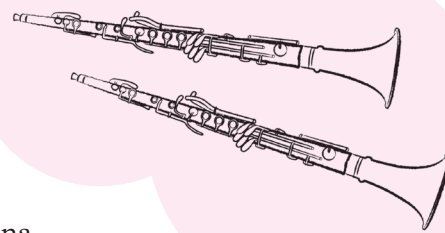
Alguns dels intèrprets de tible més destacats han estat Enric Barnosell (1891-1949), Ferran Blanch (1904-1967), Àngel Pont (1910-1995), Francesc Elias (1935) o Joan Parés (1946).

Al final del segle XX, Francesc Elias (Barcelona, 1935) va estructurar els estudis acadèmics de tible, primer al Conservatori Superior de Música de Barcelona i després al Conservatori Superior de Música del Liceu, i va publicar juntament amb el seu fill Joan Elias el *Mètode bàsic per a l'estudi del tible* (2000).

La tenora

És l'instrument solista de la cobla. Es tracta d'un instrument de la família de les xeremies (com la gralla, l'oboè o el fagot), ja que es toca fent vibrar una llengüeta doble. En una cobla trobem dues tenores: l'una interpreta el paper de primera tenora, i l'altra, el de segona. La tenora la va inventar Andreu Toron (1815-1886) a Perpinyà a partir de la idea de construir un oboè greu (un oboè tenor) que tingués gran potència de so per introduir-lo en les bandes militars. L'any 1849 va presentar la tenora i, gràcies a Pep Ventura, pocs anys després aquell nou instrument ja formava part de totes les cobles.

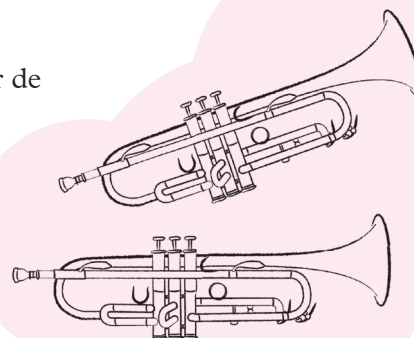
Actualment la tenora és construïda amb fusta de ginjoler, mentre que la campana, la part final de l'instrument, és de metall. El seu so és potent, però alhora càlid i per això s'ha erigit com la veu solista de la cobla i el seu timbre és el que caracteritza la sonoritat de la cobla.

Alguns dels intèrprets de tenora més destacats han estat Pep Ventura (1817-1875), Albert Martí (1883-1947), Josep Coll (1893-1965), Ricard Viladesau (1918-2005), Jaume Vilà (1949) o Josep Gispert (1950).

Al final del segle XX, Jaume Vilà (Barcelona, 1949) va estructurar els estudis acadèmics de tenora, primer al Conservatori Superior de Música de Barcelona i després al Conservatori Superior de Música del Liceu.

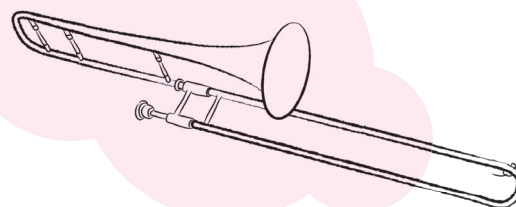
La trompeta

En una cobla trobem dues trompetes: l'una interpreta el paper de primera trompeta, i l'altra, el de segona. És de la família del vent metall (instrument de broquet) i és un dels instruments més polivalents que hi ha: el trobem en la música simfònica, la música de banda, el jazz, la música popular... El seu so és brillant i es projecta endavant amb gran potència gràcies a la campana.

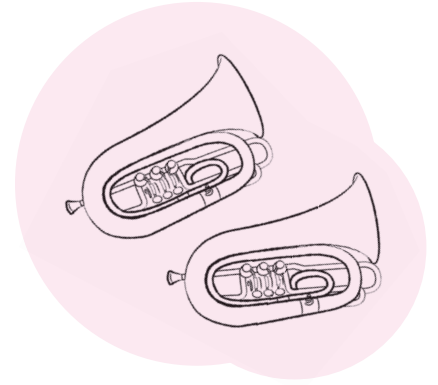
El trombó

El trombó és un instrument de broquet (de vent metall) i en una cobla només n'hi ha un. Tradicionalment, el trombó de la cobla era un trombó de pistons: com una trompeta, però més gran. Però a partir del segle XXI no és gens estrany trobar que els trombonistes de cobla toquen amb el trombó de vares, que és la forma més habitual que té aquest instrument en altres disciplines (la música clàssica, el jazz, etc.).

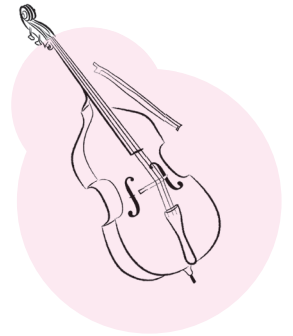
El fiscorn

En una cobla trobem dos fiscorns: l'un interpreta el paper de primer fiscorn, i l'altre, el de segon. És de la família del vent metall, com la trompeta i el trombó. És un instrument característic de la cobla: fora d'aquí el trobem en comptades ocasions (potser en alguna banda o en algun grup de música tradicional). Té un so greu i càlid i acostuma a ser molt utilitzat pels compositors per cantar melodies expressives, com si fos la “tenora” de la fila del darrere.

El contrabaix

És l'únic instrument de corda de la cobla. El seu so greu omple l'harmonia des de sota i referma la sonoritat del conjunt. Els contrabaixos acostumen a tenir quatre cordes metàl·liques, però a les cobles –sobretot quan interpreten sardanes– a vegades hi ha contrabaixos amb tres cordes de budell (o “de tripa”) i l'instrumentista, malgrat que fa servir l'arc quan cal, toca molt sovint en *pizzicato*, pinçant les cordes directament amb els dits.

4. El repertori

Al llarg del concert-espectacle **Cobla 2.0** s'interpreten una vintena d'obres musicals, algunes senceres i d'altres fragmentades. La diversitat del repertori és àmplia per poder mostrar les múltiples possibilitats de la cobla i els nous registres que ha anat incorporant els darrers anys més enllà de la sardana. Així, la tria del repertori s'ha basat en cinc eixos principals: la tradició acadèmica de la cobla, la música contemporània, la diversitat i fusió d'estils, les cançons tradicionals i, finalment, la música comercial.

4.1. LA TRADICIÓ ACADÈMICA

El repertori tradicional de cobla, les sardanes i les obres dels grans compositors del segle XX, és present amb cinc títols indispensables en la música per a cobla:

- *La santa espina* d'Enric Morera, la sardana més interpretada de tots els temps, escrita l'any 1907.
- *Sol ixent* d'Eduard Toldrà, una de les seves sardanes més famoses, escrita l'any 1922.
- *Els tres tambors* de Joaquim Serra, una glosa sobre la cançó popular composta l'any 1926.
- *Vora el niu* d'Enric Sans, una sardana per a flabiol solista composta l'any 1949.
- *Ventada de març* d'Emili Saló, una sardana de gran dificultat, escrita l'any 1959.

4.2. LA MÚSICA CONTEMPORÀNIA

La música contemporània per a cobla té un paper principal en aquest concert-espectacle, ja que no solament és present en els títols de les obres que esmentem seguidament, sinó que també hi podríem incloure els arranjaments de músiques de diferents estils que han estat adaptades per a aquest concert. Les obres contemporànies més destacades del concert, escrites en la darrera dècada, són:

- *Variacions grotesques* de Xavier Pagès, una obra lliure per a cobla composta l'any 2005.
- *Rapsòdia de La Patum* d'Albert Guinovart, una obra lliure basada en temes populars de La Patum de Berga, composta per a piano i cobla l'any 2006. Al llarg del concert se n'interpreten tres fragments.
- *Variants de color* de Joan Albert Amargós, una obra lliure per a cobla composta l'any 2007.

4.3. LA FUSIÓ

La diversitat d'estils que la cobla ha anat incorporant al seu repertori els darrers anys podria estar representada per algunes de les obres esmentades en l'apartat anterior, però esdevé més evident encara amb obres com aquestes:

- *La societat del piano-obstacle* de Pascal Comelade, una obra per a cobla, piano i percussió d'estil inclassificable –minimalista, sorollista, naïf, pop...–, composta l'any 2008.
- *That's the way* de Marc Timón, una obra que fusiona el món del jazz i del funky amb la sardana, amb solo de saxo inclòs, escrita l'any 2009.

4.4. LA CANÇÓ TRADICIONAL

Per als moments més participatius del concert-espectacle s'han inclòs diverses cançons tradicionals que el públic infantil i juvenil pot reconèixer fàcilment. La majoria s'ofereixen amb uns arranjaments que presenten l'estructura de sardana curta:

- *Tres sis nou*
- *Ton pare no té nas*
- *Roda moliner*
- *Plou i fa sol*
- *Ploreu ninetes*
- *El gegant del Pi*
- *Els tres tambors*

4.5. LA MÚSICA COMERCIAL

Al segle XXI la cobla ja ha deixat de ser una formació instrumental únicament dedicada a la música popular i s'ha mostrat dúctil i capaç d'oferir la seva sonoritat a altres gèneres, estils i repertoris, entre d'altres la música comercial (el pop-rock, la música publicitària, etc.).

Des que l'any 1981 la Cobla Mediterrània va estrenar un espectacle de fusió amb la Companyia Elèctrica Dharma (un dels grups de rock punters del moment), han estat moltes les experiències de música comercial que han incorporat la cobla. Al concert-espectacle **Cobla 2.0** també hi ha representat aquest aspecte, però és una sorpresa: els nois i noies que assisteixin al concert reconeixeran de seguida la música que els hem preparat en estil pop-rock al cent per cent.

5. Recursos didàctics

En aquest apartat s'ofereix una descripció de cadascun dels temes musicals que configuren el concert-espectacle **Cobla 2.0** i s'apunten algunes propostes didàctiques per treballar amb l'alumnat abans i després de l'assistència al concert.

5.1. VARIACIONS GROTESQUES

L'obra

El concert-espectacle s'inicia amb una fanfara que forma part de l'obra Variacions grotesques del compositor Xavier Pagès.

▶ Es pot escoltar en aquest enllaç.

Es tracta d'una fanfara molt breu, però l'obra completa dura uns vuit minuts. Xavier Pagès va compondre les *Variacions grotesques* l'any 2005 arran d'un encàrrec que li va fer el Palau de la Música Catalana. L'obra la va estrenar la Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona al Palau de la Música el 4 de març de 2006. Segons l'autor: *“L'obra està construïda utilitzant la tècnica compositiva de la variació sobre un tema propi que forma part de la meua òpera Bruna de nit. Les onze variacions s'enllacen sense interrupció creant un efecte accelerant constant fins a arribar al clímax de l'obra sobre un trinat sostingut a l'agut. El tema que dona lloc a l'obra no arriba a aparèixer mai en la seva forma original.”*

Una **fanfara** (en castellà se'n diu *fanfarria*) és una peça enèrgica, contundent, potent, normalment interpretada per instruments de vent metall que serveix per anunciar alguna cosa, és com un toc d'atenció. En les pel·lícules de romans acostumen a aparèixer uns quants trompetistes fent un toc d'atenció (una fanfara) quan arriba el cèsar. O en les pel·lícules ambientades a l'època medieval: quan arriba el rei al castell, els trompetistes i timbalers toquen una fanfara per anunciar-ne l'arribada.

Els grans esdeveniment acostumen a iniciar-se amb una fanfara. Per exemple, quan es va inaugurar l'Auditori de Barcelona, el primer que hi va sonar va ser una fanfara encarregada per a l'ocasió al compositor Joan Guinjoan.

▶ Aquí es pot escoltar la fanfara escrita per John Williams per inaugurar els Jocs Olímpics de l'any 1984 a Los Angeles (1'32”).

▶ I aquí n'hi ha una altra interpretada per un gran conjunt d'instruments de metall i percussió (7'48”).

L'autor

Xavier Pagès (Sant Pere de Ribes, 1971) va guanyar el Concurs Internacional de Composició Ciutat de Tarragona l'any 2010 amb l'obra *Echoes per a piano i orquestra*. No és el primer premi que guanya (ja en porta mitja dotzena, al currículum), però sí que és el més prestigiós i, de ben segur, el que donarà més difusió a la seva obra (recordem que el concurs és presidit per Joan Guinjoan i que en les setze edicions anteriors només dos catalans l'havien guanyat: Ramon Humet i Agustí Charles). Xavier Pagès centra la seva carrera en la direcció i la composició. Ha dirigit orquestres a Europa i Amèrica del Sud, ha estat director assistent de la Nacional de Catalunya, ha engegat projectes educatius Jove Orquestra amb les orquestres dels conservatoris de Sabadell i de Badalona i ha estat director titular de la Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona. Com a compositor ha escrit prop de trenta obres per a orquestra, cor, cobla i conjunt de cambra, entre les quals destaquen *Cant espiritual* (2007), *Ave maria* (2007), *La roda del temps* (2001), *Despertaferro* (2005), *Variacions grotesques* (2005) i l'òpera *Bruna de nit* (2004).

Proposta de treball

Treballar la fanfara amb l'alumnat a partir de la improvisació i la imaginació: es fa el gest d'agafar una trompeta heràldica imaginària amb les dues mans i es "canta" una fanfara improvisada: ta-ta-tàaaa, ta-ta-tàaaa... Es pot articular el joc a partir de la pregunta-resposta: el professor canta un toc i tota la classe respon. Després es poden fer dos grups a classe: un "solista" del grup A proposa un toc de trompeta (breu: dos o quatre compassos) i tot el grup B el repeteix. Després un "solista" del grup B proposa un toc, i tots els membres del grup A el repeteixen. A poc a poc es pot anar allargant el toc de fanfara sumant els diversos tocs de cada grup.

5.2. RAPSÒDIA DE LA PATUM. PASDOBLE

L'obra

La *Rapsòdia de La Patum* és una obra per a piano i cobla escrita per Albert Guinovart l'any 2008 que juga amb les diverses músiques que es poden sentir a la plaça de Sant Pere de Berga durant les festes del Corpus, la festa coneguda com La Patum de Berga. La va estrenar la Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona amb el mateix autor com a solista de piano.

L'obra completa dura uns setze minuts, però per al concert-espectacle **Cobla 2.0** n'hem seleccionat tres fragments: un pasdoble, un valset i un coral que serveix per acomiadar el concert.

- ▶ Aquí hi ha la versió per a orquestra simfònica, amb el mateix autor, Albert Guinovart, tocant el piano. Aquesta versió es va estrenar l'any 2012.

El primer fragment de l'obra que escoltem al llarg del concert és un pasdoble, un ball que es balla en parella i que és molt popular a les festes majors d'arreu de Catalunya. Al començament, el pasdoble de la *Rapsòdia de La Patum* sembla una fanfara, però aviat el piano introdueix el ritme típic d'aquest ball. Si us hi atreviu, podeu ballar-lo a classe, ja que durant el concert no el podreu ballar. La part més ballable només dura un minut. Després d'aquest minut, el pasdoble comença a adquirir un caire humorístic i una mica irònic: sembla una marxa de pallassos de circ que es va accelerant a poc a poc i acaba amb un final en què el protagonista és el piano i amb un gran acord de tota la cobla.

Una de les funcions principals de la música de carrer és fer ballar els dies de festa. Fa molts i molts anys, es ballaven danses populars amb noms que ara ja han passat de moda: es ballaven minuets, gígues, pavanès, sarabandes i rondós. Avui dia ballem bachata, música màquina, reggaeton i hip-hop, però si fa no fa, és el mateix. La música per fer ballar continua tenint molt d'èxit i, justament, fer ballar és una de les principals funcions de la música. Per exemple: a casa nostra els últims 100 anys s'han celebrat balls de festa major en què no han faltat els tangos, els boleros, els pasdobles, els txa-txa-txàs, les cúmbies... Tota una sèrie de balls i ritmes que ens fan moure el cos. El pasdoble és una música molt enèrgica i rítmica, ideal per ballar amb parella.

Alguns dels pasdobles més coneguts que hi ha són *Amparito Roca*, *Islas Canarias*, *Paquito el Chocolatero* o *El gato montés*.

L'autor

Albert Guinovart (Barcelona, 1962) és prou conegut pel públic, sigui com a pianista o com a compositor. Encara que els darrers anys s'ha prodigat com a autor de música de pel·lícules i sèries de televisió, les seves obres comprenen diferents gèneres: música de cambra, simfònica, música per a cobla, musicals, jazz, música coral, etcètera. Algunes de les seves obres més conegudes són els musicals *Mar i cel* (1988, revisió 2004), *Flor de Nit* (1992) i *Gaudí* (2003), les bandes sonores per a *El llarg hivern* (1991) i *El coronel Macià* (2006), la música per a les sèries televisives *Nissaga de poder*, *Laberint d'ombres* i *El cor de la ciutat*, les òperes de cambra *Atzar* (1998) i *Alba eterna* (2009), el ballet *Terra baixa* (1999), obres per a piano, com *Si amanece nos vamos* (1987) o *Sonatina sobre temes de Mompou* (1993), obres per a diversos conjunts de cambra, com *Variacions geogràfiques sobre "El cant dels ocells"*, *La ciutat que parla*, *la ciutat que sona*, diferents sonates per a instrument solista i piano i més d'una vintena d'obres simfòniques, entre les quals destaquen el *Concert per a piano "Traces"* (2005), i els poemes simfònics *Lament de la Terra* (2009) i *L'amor i el foc* (2010). També és autor d'un bon grapat d'instrumentacions, entre les quals destaquen les de les òperes *Goyescas* d'Enric Granados i dues de Xavier Montsalvatge: *Babel 46* i *El gato con botas*. Ha escrit algunes obres per a piano i cobla, com *Concert sobre temes de Maricel* (1995) o *Rapsòdia de La Patum* (2008). Va participar en la instrumentació d'una part de la música amb què la pel·lícula *The artist* va guanyar un Oscar a la millor banda sonora (2012).

Proposta de treball

- ▶ Escoltar (i ballar) *Amparito Roca*, un pasdoble escrit l'any 1925 pel compositor català Jaume Teixidor (3'21").

Jaume Teixidor era director d'una banda militar. També era professor de música i una de les seves alumnes es deia Amparo Roca: Teixidor li va dedicar aquesta música que ha donat la volta al món. Deu anys després, un altre compositor valencià (Gustavo Pascual Falcó) va compondre un dels pasdobles més famosos del món, *Paquito el Chocolatero*, que últimament s'ha tornat a posar molt de moda.

Aquí teniu dos vídeos de la Cobla Mil·lenària interpretant pasdobles:

- ▶ *En er mundo*, amb solo de trompeta destacat (4'51").
- ▶ *El gato montés* (3'04").

5.3. VORA EL NIU

L'obra

Vora el niu és una sardana escrita l'any 1949 per Enric Sans. Té la particularitat que el paper principal està escrit per a flabiol. D'aquesta mena de sardanes amb un instrument solista, se'n diu "obligada". Així doncs, *Vora el niu* és una sardana obligada de flabiol. Els recursos tècnics que es demanen al flabiol són els propis de l'instrument: notes molt ràpides, repetició de notes amb doble i triple picat, trinats, escales ascendents i descendents, notes agudes i intervals molt amplis –salts d'octava– a gran velocitat.

L'autor

Enric Sans (Figueres, 1890-1953) va ser violinista, flabiolaire i compositor. Va dirigir la Cobla Antiga Pep de Figueres i va escriure més de cent sardanes. El seu primer gran èxit va ser *La infantona* (1916), però potser les més populars actualment són dues obligades de flabiol: *Vora el niu* (1949) i *Vol d'orenetes* (1951).

Proposta de treball

Cercar diferents cants d'ocell característics, comentar-ne les diferències i intentar imitar-los cantant o xiulant.

- ▶ En aquest enllaç hi ha una trentena de cants d'ocell, com el de la cadenera, l'estornell, el rossinyol, la merla, el pardal o la puput.

Debateu a classe sobre aquest tema: "Quan els ocells piulen, fan música?" Comenteu els diversos punts de vista i anoteu-ne les conclusions.

- ▶ Escolteu el primer moviment de "L'estiu" de *Les quatre estacions* d'Antonio Vivaldi, en què, segons que va deixar escrit el mateix autor, se sent el piular de la puput, de la tórtora i de la cadenera (a partir del minut 1'32" i, especialment, a partir del 2'26" fins al 3'17", moment en què apareix la tempesta d'estiu) (10'51").
- ▶ Aquí hi ha una altra sardana obligada de flabiol en què l'instrument també imita el piular dels ocells (*Ocellets enjogassats* de Lluís Buscarons) (2'26").

5.4. SOL IXENT

L'obra

Eduard Toldrà va escriure 34 sardanes. La primera es titulava *Sol ponent* (1917) i l'última, *Vallgorguina* (1950). L'any que va escriure més sardanes va ser l'any 1922, en què va compondre'n cinc. Una d'aquelles s'ha convertit en la més popular del seu catàleg: *Sol ixent*. Va ser premiada en un concurs de composició a Girona. És una sardana molt característica del llenguatge de Toldrà: delicada, molt cambrística, amb un inici de llargs amb un solo de flabiol que repeteix el tible per donar pas al cant de tenora, ampli i lluminós. La sardana acaba amb un gran *tutti* (tots els instruments de la cobla tocant alhora), com si, finalment, el sol hagués sortit.

L'autor

Eduard Toldrà (1895-1962) va néixer a Vilanova i la Geltrú. Als 10 anys es va traslladar a Barcelona, on va estudiar violí i, d'una manera autodidàctica, va aprofundir en la composició i en la direcció orquestral. L'any 1931, quan Francesc Macià (un altre vilanoví il·lustre) va proclamar la “*República catalana dins d'una federació de repúbliques ibèriques*”, Toldrà feia una setmana que havia complert els trenta-sis anys i era un dels músics més reconeguts de Catalunya: Pau Casals l'havia convidat en diverses ocasions a dirigir la seva orquestra, feia tres anys que havia estrenat al Palau de la Música Catalana la seva òpera *El giravolt de maig*, amb llibret de Josep Carner, i ja estava estudiant les partitures de l'obra *La vida breve* de Manuel de Falla com a encarregat d'estrenar-la l'any següent en presència de l'autor. Aquell mateix any Toldrà va enllestir una versió per a conjunt instrumental de les *Danses de Vilanova* originals per a cobla que tants èxits li havien reportat des que les va estrenar l'any 1921. L'any 1944 va fundar l'Orquestra Municipal de Barcelona (predecessora de l'actual l'Orquestra Simfònica de Barcelona i Nacional de Catalunya), que va acabar dirigint fins a la seva mort. Entre estrenes, concerts i assaigs va passar la seva vida, però la va dedicar al que volia: la música. L'any 1960 li van concedir la Gran Creu d'Alfons X el Savi. Com a compositor va escriure prop de cent cinquanta obres. La majoria són obres de petit format, fora de l'òpera *El giravolt de maig*, la suite *La filla del marxant*, la sardana simfònica *Empúries* i algunes obres cambrístiques de gran volada, com el quartet de corda *Vistes al mar* (1921) basat en els poemes de Joan Maragall *La ginesta altra vegada*, *Allà en les llunyanies* i *La mar estava alegre* que Toldrà tradueix en música a la recerca de l'optimisme i l'alegria que desprèn la natura. Així, la major part de la seva producció està formada per sardanes (trenta-quatre: *Camperola*, *Sol ixent*, *L'hostal de la Peira*...) i, principalment, les cançons (més de cinquanta). De cançons, en va escriure tot al llarg de la seva vida, des de les primeres de l'any 1915 fins a la darrera del 1960, *Aquarel·la del Montseny*, amb text del pare Pere Ribot. De les més conegudes, en destaquen el *Romanç de Sta. Llúcia* amb lletra de Josep M. de Sagarra, *Canticel* (Josep Carner), *Platxèria* (Joan Salvat-Papasseit) o *Cançó de comiat* (Tomàs Garcés). (Per ampliar aquest tema, llegiu l'article *Eduard Toldrà i les sardanes enigmàtiques* a l'apartat “Per saber-ne més” d'aquest mateix dossier).

Proposta de treball

- ▶ Reconèixer auditivament els instruments de la cobla de la fila del davant –el flabiol, el tible i la tenora– a partir de l'audició de la sardana. Enllaç de vídeo (5'16”).

La sardana comença al minut 1'10” del vídeo, amb el característic introit de flabiol i tamborí (la versió curta de l'introit). La primera frase musical la fa la tenora i immediatament contesta el tible. La primera part de la sardana (que s'anomena “els curts”) dura fins al minut 1'48”. Tota aquesta part, tots “els curts”, es tornen a repetir. Al minut 2'19” comença la segona part de la sardana: “els llargs”. Escoltem un solo de flabiol que és contestat pel tible. Al minut 2'46” comença el cant de tenora i al 3'21”, comença el *tutti* final. Els llargs acaben al 3'44”, però es tornen a repetir, així que tornem a sentir el solo de flabiol, el tible que respon i el cant de tenora. La sardana acaba amb el característic “cop final” (al minut 5'09”), un acord conclusiu tocat per tota la cobla alhora, típic del final de totes les sardanes.

5.5. TRES, SIS, NOU I TON PARE NO TÉ NAS

L'obra

Es tracta de dues cançons populars arranjades per mostrar el so dels instruments de canya doble: tibles i tenores.

La primera, *Tres, sis, nou*, és una típica cançó de joc. La veu principal la fan els tibles, però l'arranjament musical és lliure, de manera que, encara que respecta la pulsació de la cançó popular, es permet algunes llicències mètriques:

Tres, sis, nou,
tira de la cua, tira de la cua.
Tres, sis, nou,
tira de la cua de l'esquirol.

Si l'esquirol no vol
tira de la cua, tira de la cua.
Si l'esquirol no vol,
tira de la cua de qualsevol.

(la frase “tira de la cua” també es pot cantar com a “estira de la cua” amb la “e” muda)

La segona, *Ton pare no té nas*, és una cançó mallorquina encara que també és molt coneguda a Catalunya i València. Com en el cas anterior, l'arranjament presenta alguna llicència, però la melodia principal és clarament reconeixible. En aquest cas, la primera veu la fan les tenores:

Ton pare no té nas,
Ton pare no té nas,
ta mare és xata,
i es teu germà petit,
i es teu germà petit
el té de rata.

Proposta de treball

Cantar les cançons a l'aula. La primera (*Tres, sis, nou*) es pot cantar mentre juguem a encalçar el mocador que porten els nens i nenes subjectat a l'esquena, com si fos una cua. La segona (*Ton pare no té nas*) es pot cantar mentre intentem tocar el nas dels altres. En tots dos casos, cantem la cançó una vegada sense perseguir-nos, tots drets i quiets, i una segona vegada jugant. Anem cantant i combinant: una estrofa quiets i l'altra jugant.

5.6. LA SANTA ESPINA

L'obra

La santa espina és la sardana més emblemàtica d'Enric Morera i és considerada un himne patriòtic pels catalans. Forma part de la sarsuela del mateix títol amb text d'Àngel Guimerà, estrenada a Barcelona el 1907. *La santa espina* va ser prohibida durant la dictadura de Primo de Rivera i també per la de Franco:

“Habiendo llegado a este Gobierno Civil, en forma que no deja lugar a dudas, que determinados elementos han convertido la sardana La Santa Espina en himno representativo de odiosas ideas y criminales aspiraciones, escuchando su música con el respeto y reverencia que se tributan a los himnos nacionales, he acordado prohibir que se toque y cante la mencionada sardana en la vía pública, salas de espectáculos y sociedades y en las romerías o reuniones campestres, previniendo a los infractores de esta orden que procederé a su castigo con todo rigor”

General Losada, 5 de septiembre de 1924

És una sardana amb lletra. De sardanes que es poden cantar, n'hi ha moltes, però la majoria són sardanes preexistents a les quals algun poeta ha posat música. En aquest cas no: la lletra va escrita prèviament i el compositor la va musicar. La lletra de *La santa espina* és la següent:

Som i serem gent catalana
tant si es vol com si no es vol,
que no hi ha terra més ufana
sota la capa del sol.

Déu va passar-hi en primavera,
i tot cantava al seu pas.
Canta la terra encara entera,
i canta que cantaràs.

Canta l'ocell, el riu, la planta,
canten la lluna i el sol.
Tot treballant la dona canta,
i canta al peu del bressol.

Som i serem gent catalana
tant si es vol com si no es vol,
que no hi ha terra més ufana
sota la capa del sol.

I canta a dintre de la terra
el passat ja mai passat,
i jorns i nits, de serra en serra,
com tot canta al Montserrat.

L'autor

Enric Morera i Viura va néixer a Barcelona el 22 de maig de 1865 i hi va morir el 12 de març de 1942. Quan era petit va viure uns anys a l'Argentina amb el seus pares i allà el govern argentí li va encarregar unes peces i ell va compondre les cançons *Himno a la patria* i *Mayo*. Va tornar a Barcelona el 1883 i uns anys més tard va marxar a viure i a perfeccionar els seus coneixements musicals a Brussel·les. Més tard torna a l'Argentina i l'any 1890 s'instal·la definitivament a Barcelona on set anys més tard, a Sitges, estrena l'òpera *La fada* en les Festes Modernistes. L'any 1895 va fundar la coral Catalunya Nova. Morera va compondre més de 800 obres de tot tipus entre obres corals, concerts, música escènica, obres simfòniques, òperes, sardanes, etc. Algunes de les seves obres s'han incorporat a l'imaginari popular, sentimental i nacionalista català, com ara les sardanes *La santa espina*, *L'Empordà* o *Les fulles seques*. (Per ampliar aquest tema, llegiu l'article *Enric Morera: molt més que un compositor de sardanes* a l'apartat "Per saber-ne més" d'aquest mateix dossier).

Proposta de treball

Cantar la sardana *La santa espina*. Es pot utilitzar com a referència la versió de veu i cobla que hi ha a l'enllaç següent:

▶ Solista: Ramon Calduch; 2'26".

O al següent:

▶ Solista: Emili Vendrell; 2'46".

La primera estrofa és cantada de forma diferent en una i altra versió (la que es canta habitualment és la versió d'Emili Vendrell).

▶ També podeu escoltar la versió lliure de Marina Rossell (2'59").

Aquesta és una sardana amb un ritme prou marcat per poder ballar-la. Si volem ensenyar a ballar la sardana als nois i noies, fer-ho amb *La santa espina* és una bona oportunitat. El tiratge és 23/87.

▶ En aquest enllaç hi ha un tutorial que pot resultar útil.

5.7. RODA, RODA MOLINER; PLOU I FA SOL; PLOREU, PLOREU NINETES; EL GEGANT DEL PI

L'obra

Es tracta de quatre cançons populars arranjades per mostrar el so dels instruments de metall (trompetes, trombó i fiscorns) i del contrabaix.

La primera, *Roda, roda moliner*, presenta el tema principal interpretat per les trompetes. L'arranjament musical és lliure, de manera que, encara que respecta la pulsació de la cançó popular, es permet algunes llicències. La primera trompeta presenta el tema i li respon la segona trompeta amb sordina. La sordina és una peça que s'introdueix a la campana dels instruments de metall i en modifica el so per fer-lo més apagat.

Aquesta cançó es canta arreu amb lletres molt diverses, com ara aquesta:

Roda, roda, moliner
xocolata, xocolata
roda, roda, moliner
que és menjar pel senyoret.

Si el molí no vol rodar
xocolata, xocolata,
si el molí no vol rodar
el rei no en podrà menjar.

O bé aquesta altra, més participativa:

Roda, roda, molinet
la pastora no té llet.
La miqueta que en tenia
se l'ha begut en "Miquel" (nom de cadascú)

La segona cançó, *Plou i fa sol*, presenta el tema principal interpretat pel trombó. L'arranjament musical és lliure, de manera que, encara que respecta la pulsació de la cançó popular, es permet algunes llicències. La primera vegada que apareix el tema, l'interpreta el trombó en una dinàmica suau (musicalment s'indica amb la paraula *piano*, és a dir, fluix) i la segona vegada respon tota la cobla amb la indicació *forte* (fort). La lletra de la cançó és la següent:

Plou i fa sol,
les bruixes es pentinen.
Plou i fa sol,
les bruixes porten dol.

La tercera cançó, *Ploreu, ploreu ninetes*, presenta el tema principal interpretat pel fiscorn. L'arranjament musical és lliure, de manera que, encara que respecta la pulsació de la cançó popular, es permet algunes llicències. La primera vegada que apareix el tema l'interpreta el primer fiscorn a l'octava alta (so agut) i la segona vegada respon el segon fiscorn a l'octava baixa (so greu). La lletra de la cançó és la següent:

Ploreu, ploreu ninetes
que el ruc està malalt.
Té mal a la poteta
i el ventre li fa mal.

No pot menjar civada
sinó pinyons pelats,
no pot dormir a l'estable
sinó en coixins daurats.

La quarta cançó, *El gegant del Pi*, presenta el tema principal interpretat pel contrabaix. L'arranjament musical és lliure, de manera que, encara que respecta la pulsació de la cançó popular, es permet algunes llicències. Comença amb el contrabaix tocant la melodia principal, encara que el so del contrabaix amb arc no és gaire potent comparat amb els instruments de metall i els de doble canya. La lletra de la cançó és la següent:

El gegant del Pi
ara balla, ara balla.
El gegant del Pi
ara balla pel camí.

El gegant de la Ciutat
ara balla, ara balla.
El gegant de la Ciutat
ara balla pel terrat.

Proposta de treball

Canteu les cançons amb les dinàmiques que es proposen al concert:

Roda, roda moliner: primer la cantem normal i la segona vegada hi posem “sordina” (podem fer una cassoleta amb les mans davant la boca).

Plou i fa sol: la primera estrofa la cantem *piano* (fluix) i la segona fort.

Ploreu, ploreu ninetes: podem intentar cantar-la en dues octaves diferents (primera estrofa aguda i segona greu). Si no, podem jugar a cantar-la primer una veu solista i després tots (solo-*tutti*).

El gegant del Pi: a més de cantar-la, podem buscar informació sobre els seus protagonistes. A continuació esmentem algunes dades sobre la cançó i sobre els gegants que pot donar molt de joc a l'aula.

La cançó *El gegant del Pi* és una de les cançons infantils més conegudes del nostre país. Encara que està dedicada a un gegant de Barcelona (el gegant de la parròquia del Pi), és una cançó coneguda per tots els nens i nenes de Catalunya.

A Barcelona era tradició que per la processó del dia de Corpus els gegants de la ciutat ballessin pel mig de la Rambla mentre els altres gegants que participaven a la cercavila ho feien pels laterals. És per això que la cançó parla del gegant de la ciutat ballant pel terrat (així es deia la part central de la Rambla, que estava enrajolada, i el gegant del Pi ballant pel camí (el lateral de la Rambla que no estava pavimentat).

Els gegants del Pi són dels més antics que hi ha a Catalunya: hi ha un document de l'any 1601 que en parla. Això vol dir que abans d'aquesta data ja existien i que tenen, doncs, més de 400 anys. Al llarg d'aquests quatre segles els gegants del Pi han anat canviant el seu aspecte i fins i tot van passar un període de 90 anys (entre el 1870 i el 1960) tancats en un armari sense sortir a ballar ni un sol cop. El gegant del Pi es diu Mustafà i representa un soldat musulmà. Té una alçada de 4 metres i 40 centímetres i pesa 92 quilos. A la mà dreta sosté una espasa espectacular, una simitarra sarraïna que recolza sobre la seva espatlla. La geganta del Pi es diu Elisenda i representa una donzella cristiana. Té una alçada de 4 metres i 30 centímetres i pesa 80 quilos. A la mà dreta porta un ramet de roses, i a l'esquerra, un mocador de puntes.

Els gegants de la ciutat de Barcelona, de la seva banda, estan documentats en un text del 1424: no hi ha cap altre gegant al món del qual consti documentació tan antiga. Així, podem assegurar que la ciutat de Barcelona té gegants des de fa 600 anys. El gegant representa el rei Jaume I. Mesura 4 metres i 40 centímetres i pesa 71 quilos. Du l'escut de la ciutat al fermall del cinturó i a la capa, juntament amb l'escut de sant Jordi. A la mà esquerra du una bola del món coronada per una embarcació. A la dreta du un ceptre daurat coronat per un drac alat. La geganta representa Violant d'Hongria: mesura 3 metres i 70 centímetres i pesa 63 quilos. Al coll porta un penjoll amb el nom de la ciutat, a la mà dreta un pom de flors i a l'esquerra un mirall amb el mapa d'Europa. El dia 24 de setembre també porta un mocador brodat a la mà dreta.

5.8. VENTADA DE MARÇ

L'obra

Ventada de març és una sardana d'Emili Saló composta l'any 1959. Es tracta d'una sardana obligada de cobla, és a dir, que es considera que tots els instruments de la cobla tenen una part de solista en aquesta obra. És una sardana de gran dificultat en la interpretació que vol imitar una gran ventada. Al concert-espectacle **Cobla 2.0** la interpretació d'aquesta obra s'acompanya de sons de tempesta, com de llamps i trons, i d'una projecció que reforça la sensació de gran ventada.

L'autor

Emili Saló (1905-1988) va ser fill i germà de músics. Va ser trompetista, com el seu pare, i també contrabaixista. El seu germà Conrad Saló va ser director de la cobla La Principal de la Bisbal, la cobla més prestigiosa de Catalunya, en la qual Emili va tocar prop de 20 anys. Va compondre més de 200 sardanes: les més difícils d'interpretar i les de més vàlua musical les va signar amb el seu nom real, però també en va fer unes 60 signades amb el pseudònim Pau Marons que ell mateix considerava més senzilles i populars. Entre els títols més destacats de la seva producció hi ha les sardanes *Tramuntanada* (1948, obligada de cobla), *Ventada de març* (1959, també obligada de cobla) i les populars *En Nela i el gat vell* (1972) o *Donzelles de la costa* (1960).

Proposta de treball

Dibuixar el que ens suggereixi l'audició d'aquesta sardana. Es tracta de música descriptiva: pel títol ja sabem que l'autor s'inspira en el vent. Escoltem atentament l'obra, amb els ulls tancats i ens imaginem que estem vivint un episodi dintre d'una gran ventada. Intentem traslladar les sensacions en un dibuix, però no pas dibuixant la situació o els personatges, sinó intentant deixar la mà ben lliure per tal que capti el vent, el moviment, la tensió. (Per ampliar aquest tema, llegiu l'article *La música descriptiva* a l'apartat "Per saber-ne més" d'aquest mateix dossier).

5.9. ELS TRES TAMBORS

L'obra

Els tres tambors és una cançó popular coneguda arreu de Catalunya. El compositor Joaquim Serra va utilitzar-la per escriure la seva primera obra lliure per a cobla, és a dir, una obra que no estigués lligada a les normes de composició clàssiques de la sardana o del ballet popular.

- ▶ L'obra completa dura uns cinc minuts, però al concert-espectacle **Cobla 2.0** en sentim el primer fragment (fins al minut 1'50" aproximadament).

L'autor

Joaquim Serra i Corominas (Peralada, 4 de març de 1907-Barcelona, 13 de novembre de 1957) ha passat a la història de la música catalana com un dels màxims exponents en el terreny de la composició de música per a cobla. El seu pare (Josep Serra, 1874-1939) el va iniciar en la música i el va instar a utilitzar la cobla com a formació de cambra deslligada de la interpretació de peces ballables (sardanes o balls vuitcentistes). Precisament Josep Serra és l'autor d'una de les primeres obres lliures per a cobla, *Present de boda* (1923), que segueix la línia iniciada per Eduard Toldrà amb *Les danses de Vilanova* (1921). Els estudis de piano i de composició a l'Escola Municipal de Música de Barcelona amb mestres com Lluís Millet i Enric Morera van donar a Joaquim Serra la base necessària per començar a aplicar els seus coneixements en diferents creacions. Amb només catorze anys, Joaquim Serra ja va escriure una sardana: *La primera volada* (1921). Després d'aquesta en vindrien més de cinquanta, entre les quals destaquen autèntiques meravelles musicals, com *Remembrança* (1928), *Esplais* (1931), *Cavalleresca* (1947), *Recordant Vic* (1954), *A Guissona* (1956) o *A Montserrat*, per a dues cobles (1926). També va contribuir a prestigiar la música dels ballets populars catalans amb prop de tres-centes instrumentacions, entre les quals comptem els encàrrecs dels esbarts –com la *Dansa de Castellterçol*, la *Dansa del velatori* o el *Ball pla de Llavaneres*– i les gloses lliures, com el *Ball de gitanes del Penedès* (1928) o la impressionant *Moixeranga d'Algemesí* (1950).

L'any 1926 Joaquim Serra va decidir escriure una obra lliure per a cobla i, encara en la timidesa d'afrontar formes musicals més agosarades, va optar per una glosa sobre un tema popular: *Els tres tambors*. La llista de les seves obres lliures per a cobla, iniciada amb aquesta glosa, inclou títols cabdals del repertori per a aquesta formació, com les *Impressions camperoles* (1927), la *Introducció i dansa* (1930), *La presó de Lleida*, per a dues cobles (1948), o el *Puigsoliu* (1957). Els deu darrers anys de la seva vida va ser director de la Cobla Barcelona, càrrec que li va permetre aprofundir encara més en el coneixement d'aquesta formació instrumental. L'any 1948 va impartir uns cursos d'instrumentació per a cobla promoguts per l'Obra del Ballet Popular, que van ser la base del famós *Tractat d'instrumentació per a cobla* publicat el 1957.

Proposta de treball

Identifiquem el tema principal de la cançó *Els tres tambors* en l'obra de Joaquim Serra. Cada cop que sentim la figura rítmica amb què s'inicia el tema, posem una ratlleta en un paper: al final de l'audició hauríem de coincidir més o menys en el recompte. Si fem el còmput des de l'inici fins al minut 1'50", ens hauria de sortir que apunta el tema principal un total de 10 vegades. Si també hi comptem les vegades que apareix la figura rítmica característica, el nombre augmenta considerablement.

5.10. RAPSÒDIA DE LA PATUM. VALSET

L'obra

(A l'apartat 4.2 es descriu la *Rapsòdia de La Patum*)

Aquest fragment està basat en la melodia de *La Gala de Campdevàrol*, un ball tradicional d'aquest poble del Ripollès. Es tracta d'una mena de valset que el compositor ens presenta aquí en tonalitat menor i de forma bastant lliure.

L'autor

(A l'apartat 4.2 es parla d'Albert Guinovart)

5.11. VARIANTS DE COLOR

L'obra

L'obra *Variants de color* va ser composta l'any 2002 i dura uns vuit minuts. Al concert-espectacle **Cobla 2.0** s'interpreta un fragment d'uns dos minuts que correspon a la part central de l'obra, en el qual podem copsar un llenguatge contemporani molt allunyat de la música tradicional, amb clares influències del jazz, amb ritmes complexos, efectes sonors innovadors, harmonies modernes i recursos ben diferents dels habituals de la cobla.

▶ En aquest enllaç es pot escoltar el fragment final de l'obra.

L'autor

Joan Albert Amargós (Barcelona, 1950) és músic. Per concretar una mica més hauríem de dir que al llarg de la seva carrera ha fet de clarinetista, arranjador, compositor, adaptador, pianista i director, però la seva versatilitat i el domini que ha demostrat en tots els estils que ha treballat només es pot resumir en la paraula “música”. Va fer els seus estudis a Barcelona, on va néixer l'any 1950, i la seva polivalència estètica l'ha dut a formar part de conjunts instrumentals com l'Orquestra del Teatre Lliure o el grup Música Urbana i a col·laborar amb els principals artistes espanyols, des d'Alfredo Kraus a Paco de Lucía, passant per Montserrat Caballé, Plácido Domingo, Joan Manuel Serrat, Camarón de la Isla, Miguel Poveda, les orquestres simfòniques de Barcelona, Granada, Astúries i un llarguíssim etcètera que inclou col·laboracions en diversos països europeus i americans. Ha rebut diversos premis, entre els quals destaquen el Premi de Composició per a Big Band de Jazz Contemporani (1988), el Premi al Millor Disc de l'Any (amb Carles Benavent), el Premi Altaveu (1996), el Premi al Millor Arranjador (guanyat en diferents edicions dels Premis de la Música), el Premi Nacional de Música de la Generalitat de Catalunya (2002) i el Premi Ciutat de Barcelona (2001). L'any 2008 va ser nominat als Premis Grammy en la categoria de música contemporània per l'obra *Northern concerto*. En el seu catàleg de composicions hi ha obres de diferents gèneres i estils: música de cambra (destaquem la *Sonata per a dues guitarres* i la *Sonata per a flauta i piano*), música simfònica (*Variacions per a orquestra*, *Concert per a clarinet*), música simfonicocoral (*Cantata de la Terra*, *Requiem flamenco*), música de ballet (*Los Tarantos*), música per a teatre (*Pigmalion*, *Tierra de nadie*), música de cinema (ha treballat amb Bigas Luna, Jaime Camino, etc.), arranjaments orquestrals (obres de Kurt Weill, George Gershwin, etc.), música de jazz, de flamenc, i també algunes sardanes (com ara *A Paul Whiteman*) i música per a cobla (*Variants de color* i *Simfonieta concertant* per a cobla, violí, violoncel, piano i percussió).

5.12. LA SOCIETAT DEL PIANO-OBSTACLE

L'obra

Es tracta d'una música senzilla i repetitiva, molt dolça i tranquil·la a ritme de valset, protagonitzada en primer lloc per la tenora, després pel tible, després per la trompeta i encara més endavant la melodia la recull el flabiol. Sempre amb un acompanyament en el qual apareixen instruments de juguina.

L'autor

Pascal Comelade és un músic nascut a Montpeller el 1955. Ha publicat desenes de discos amb les seves músiques (gairebé sempre instrumentals) compostes per a tot tipus d'instruments. Ha treballat per a cantautors, per al cinema, per a publicitat, per a teatre i per a circ, a més de presentar els seus projectes propis. Els darrers anys Pascal Comelade ha fet diversos projectes en col·laboració amb la Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona.

5.13. THAT'S THE WAY

L'obra

Es tracta d'una sardana lliure que incorpora elements i recursos de la música jazz i funky. A la cobla tradicional, s'hi afegeix un saxo i, en el moment en què s'interpreta dintre del concert-espectacle, s'hi afegeix percussió corporal.

En aquest enllaç es pot sentir la sardana completa al web de l'autor.

L'autor

Marc Timon (Castelló d'Empúries, 1980) és compositor, pianista, tible i periodista. Els darrers anys ha vist estrenades moltes de les seves obres a casa nostra, però també a l'estranger, tant en el món de la música simfònica com en el de la música de cinema. Ha guanyat desenes de premis nacionals i internacionals (com a compositor i també com a escriptor) i és autor d'una trentena de sardanes i de diverses obres lliures per a cobla. També és l'autor de la major part dels arranjaments que sonen al concert **Cobla 2.0**.

Proposta de treball

Jocs de percussió corporal.

5.14. RAPSÒDIA DE LA PATUM. FINAL

L'obra

(A l'apartat 4.2 es descriu la *Rapsòdia de La Patum*)

El fragment final del concert-espectacle **Cobla 2.0** és un coral plàcid i tranquil amb intervenció del piano que serveix de tancament i de comiat. La percussió reforça l'element rítmic del fragment, però s'imposa el caràcter serè per acomiadar el concert.

L'autor

(A l'apartat 4.2 es parla d'Albert Guinovart)

6. Per saber-ne més

En aquest apartat trobareu quatre articles que amplien alguns dels aspectes de què s'ha anat tractant al llarg del dossier educatiu. El primer se centra en l'obertura de la cobla a un repertori més enllà de la sardana, el segon amplia alguns aspectes de l'obra sardanística d'Eduard Toldrà, el tercer tracta sobre la figura d'Enric Morera, i el quart se centra en la música descriptiva.

També s'inclou un recull d'enllaços adreçats a materials didàctics que poden ser d'utilitat per treballar les propostes pedagògiques del concert-espectacle **Cobla 2.0**.

6.1. La música per a cobla més enllà de la sardana

La cobla interpreta sardanes i aquesta és la seva funció principal. No cal discutir-la gaire: la tradició imposa. Però d'uns anys ençà, molts compositors i compositores han vist en la cobla un grup instrumental adequat per expressar la seva música, música que tot sovint no té la forma de sardana. És forassenyat escriure música per a cobla que no tingui res a veure amb la sardana? No seria millor utilitzar una altra formació instrumental? Potser un grup de jazz? O de rock? O un quartet de corda? Aquestes preguntes se les planteja l'autor quan vol escriure música, però a vegades hi ha una premissa que s'imposa sobre la resposta: vull escriure per a cobla i punt! Tant se val si el que tinc al cap és un vals, un bolero, un poema simfònic, una cançó o una sardana: vull que la meua música soni amb el timbre de la tenora, amb els greus càlids dels fiscorns, amb les intervencions agudes del flabiol, amb l'energia de tota la cobla tocant a *tutti*. Tant se val quina forma tingui la música que vull escriure: vull que soni així.

La música simfònica per a cobla es va iniciar fa exactament noranta-dos anys. Potser resulta una mica estrany parlar amb tanta precisió, però en aquest cas, les dades són molt clares. Fins a l'any 1921 no consta que ningú hagués utilitzat la cobla per interpretar altra cosa que no fossin sardanes o balls populars. Però aquell any, Eduard Toldrà va compondre *Les danses de Vilanova*, considerada la primera obra lliure per a cobla. Poc després Josep Serra va escriure la primera fantasia per a cobla (*Present de boda*) i el seu fill, Joaquim Serra, l'any 1926 va compondre *Els tres tambors*, també una obra per a cobla deslligada completament de la sardana. Joaquim Serra va ser, precisament, el que va portar definitivament la cobla al terreny simfònic amb obres com les *Impressions camperoles* (1927) o el poema simfònic *Puigsoliu* (1957).

Paral·lelament a aquest fet, la sardana també va anar esquitxant el món de la música clàssica. Diferents autors van compondre sardanes per a formacions instrumentals diferents de la cobla, tot apropant així l'aire de la sardana al món simfònic (Pau Casals, Juli Garreta, Gaspar Cassadó, Robert Gerhard, etcètera). Aquest moviment d'influència entre dos mons volgudament separats (el de la música popular i el de la música culta) encara ara està viu i ha donat uns fruits magnífics. D'una banda i de l'altra. Avui dia se'n diu mestissatge, però és molt millor dir-ne, senzillament, música.

Recapitem: va ser, doncs, cap al primer quart del segle XX que la cobla va assumir un paper que fins aleshores li havia estat vedat: la interpretació de música deslligada de la sardana. Així i tot, no cal enganyar-se: les cobles han seguit interpretant sardanes fins al dia d'avui (i que duri!) i només de tant en tant interpreten obres per a cobla deslligades de la sardana. Els autors que han investigat les possibilitats de la cobla més enllà de la dansa, han escrit partitures magnífiques, algunes de les quals a hores d'ara ja són clàssics de la música per a cobla, com la *Rapsòdia per a piano i cobla* (1951) de Manuel Oltra o el Tirant lo Blanc de Joan Lluís Moraleda. La inclusió en la cobla d'altres instruments ja és un fet natural: primer es va experimentar amb instruments de percussió, després amb el piano, més endavant amb altres instruments de vent i fins i tot de corda (com el *Concert per a violí i cobla* del vendrellenc Agustí Cohí-Grau).

Durant la primera meitat del segle XIX, la cobla va anar patint transformacions ben diverses: hi havia cobles de tres músics i d'altres de vint-i-tants, n'hi havia en les quals predominaven els instruments tradicionals, i d'altres que ampliaven plantilla amb instruments de corda. El so de la cobla, doncs, variava molt en funció de la cobla que se'ns posés al davant. Pep Ventura (1817-1875) va posar ordre al desgavell (més ben dit: ell va fer una proposta, i tothom el va imitar) i des d'aleshores, la cobla sona tal com la coneixem, amb aquest equilibri de so tradicional i so de banda, amb una filera del davant única al món i amb la presència de corda, percussió i vents de totes les famílies (bisell, llengüeta doble i broquet).

6.2. Eduard Toldrà i les sardanes enigmàtiques

Diuen que els catalans sempre estem comptant i que, fins i tot quan ballem, comptem. I no van pas errats si el ball a què es refereixen és la sardana. Les sardanes es componen de dues parts: una de curta i una de llarga. La curta (que s'anomena "els curts") acostuma a tenir una trentena de compassos i la llarga (anomenada "els llargs") en sol tenir uns vuitanta, pam més, pam menys. A cada rotllana sardanística hi ha –com a mínim– un ballador que es dedica a comptar els compassos dels curts i dels llargs, de manera que coneix exactament quants compassos té la sardana (en coneix el tiratge) i així pot avisar la resta de balladors de quins passos han de fer per quadrar bé la dansa. Així, quan queden cinc compassos per acabar (o set, o tres, o els que cregui convenient) fa un crit tot indicant als balladors i balladores quines passes han de fer: "Dosos!", "Un tres i contrapunt!", etcètera.

Fins aquí no hi ha cap misteri: una mica peculiar, això sí, però de misteri, cap. L'enigma de la sardana consisteix en el fet que, des de fa més d'un segle, se celebren concursos de sardanes enigmàtiques que el que busquen és amagar, precisament, el nombre de compassos que hi ha als curts i el nombre de compassos que hi ha als llargs. Es tracta d'obres que tenen una tendència minimalista perquè sempre repeteixen el mateix tema musical amb escasses variacions, de manera que els sardanistes difícilment saben on acaben els curts i on comencen els llargs i, per tant, és complicat endevinar-ne el tiratge. Aquestes sardanes enigmàtiques s'anomenen "revesses". Al *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* la paraula "revessa" és definida d'una forma molt clara: "*dit de qui és difícil de governar, de manejar, d'allò que és difícil de treballar, de resoldre d'aprendre. Una sardana revessa*". Més clar, impossible: es tracta d'amagar el nombre de compassos. El compositor de l'obra no pretén fer una gran peça sinó enredar els balladors i amagar-los el tiratge de l'obra.

Tots els que hem tingut ocasió d'interpretar una sardana revessa sabem la complicació que això implica, ja que els sardanistes que competeixen per endevinar-ne el tiratge es fixen en qualsevol detall de la música i, si un dels intèrprets fa una nota equivocada, pot enviar a passeig tota la matemàtica musical dels competidors. El més aconsellable és repetir la mateixa espifiada cada cop que es repeteixi aquella frase. Tot plegat, profundament estressant!

Aquest joc de les sardanes enigmàtiques sembla ideat per alguna ment malaltissa, però cal dir que és una de les especialitats més valorades entre les colles sardanistes i hi ha autèntics especialistes a resoldre les sardanes més enrevessades que els compositors s'hagin pogut empescar. Cada any les sardanes revesses tenen més seguidors i se'n fan diferents proves per tot el país que compten per al Campionat de Catalunya. Hi ha fins i tot audicions de sardanes en què no solament puntua endevinar-ne el tiratge, sinó fins i tot ballar-les bé i repartir-les bé. Tot un fenomen de l'enigmística musical!

No penseu pas que això de les sardanes revesses és un territori conreat per quatre malalts de matemàtica. Grans autors, com el mateix Eduard Toldrà, han contribuït al món de les sardanes revesses amb les seves obres enigmàtiques. D'entre les seves sardanes destaquen títols com *Sol ixent*, *Camperola*, *El bac de les ginesteres*, *La fageda d'en Jordà* o *Vilanovina*. Però també s'hi compten tres sardanes revesses: la *Sardana revessa núm. 1* (estrenada el dia 7 d'agost de 1920 a Sabadell per la cobla Els Montgrins), la *Sardana revessa núm. 2* (estrenada l'Onze de Setembre de 1921 a la plaça de braus d'Olot per La Principal de la Bisbal) i la *Sardana revessa núm. 3* (escrita l'any 1921). Tres enigmes que, un cop estrenats, van perdre la raó de ser, ja que van deixar de ser enigma: un cop els sardanistes en van descobrir el tiratge, aquestes sardanes van passar a formar part del gruix d'obres que ja no calia tocar mai més.

6.3. Enric Morera: molt més que un compositor de sardanes

L'11 de maig de 1942 va morir a Barcelona Enric Morera. Des d'aquell dia i fins avui la seva obra s'ha anat oblidant de mica en mica i es pot afirmar que programar alguna composició seva en un concert és quelcom absolutament fora del comú. Morera va néixer el 1865 i va passar la seva infantesa a l'Argentina, on els seus pares havien anat a buscar fortuna. De retorn a la capital catalana va estudiar amb Albéniz i Pedrell, que en aquells moments encapçalaven el nacionalisme musical, i amplià els seus estudis a Brussel·les. Quan es va establir a Catalunya definitivament, es va afegir al corrent del Modernisme i del Wagnerisme imperants i va ser el company inseparable de Santiago Rusiñol i l'ànima musical de les festes modernistes del Cau Ferrat a Sitges. Va recollir la influència del moviment orfeònic de Josep Anselm Clavé i de l'Orfeó Català de Lluís Millet i va fundar la coral Catalunya Nova. Aquells eren temps en què no era estrany que el director de l'orquestra o del cor i el compositor fossin alçats a espatlles del públic després d'un concert: moltes vegades Morera va haver de demanar al seu públic que el deixessin seguir a peu. Un dels ideals modernistes era el de l'obra d'art total. La concebien principalment al teatre, ja que és un tipus de representació artística que engloba música, poesia, literatura, escenografia, decorats, etcètera. Sense dubte, Morera va ser dotat d'un talent dramàtic sense límits i va ser el músic que millor va servir els ideals del teatre líric modernista: la seva música per a obres escèniques és incomptable. És sabut que avui dia se'l coneix per les seves sardanes, però cal recordar que va estrenar tres òperes al Liceu (*Emporium*, *Tassarba* i *Titaina*) i alguna de les seves obres teatrals es va representar més de cent vegades (és el cas de *La santa espina*, amb text d'Àngel Guimerà). Morera va tractar amb la mateixa dedicació les obres simfòniques (*Dansa dels gnoms*, *Introducció a l'Atlàntida*, *Concert per a violoncel*), les sardanes corals, les harmonitzacions de les cançons populars i allò que la necessitat li dictés en cada moment. El cert és que gran part de la seva producció està dedicada a les obres líriques (va fundar el Teatre Líric Català) i per això sorprèn que quan es parla de Morera es relacioni quasi exclusivament amb les sardanes. Per demostrar l'admiració que Morera sentia per l'obra de Wagner podem recordar una anècdota famosa del compositor. A partir de l'any 1915 ell, la seva dona Maria Riera i la seva filla, també Maria, van anar a passar els estius a Sant Pol de Mar. Diuen que, en certa ocasió, Morera estava jugant a billar quan va sentir que una banda tocava, amb poca traça, una adaptació de temes de Wagner. Davant de tal sacrilegi, Morera, acompanyat del seu amic Manuel Carrasco i Formiguera (que va ser un dels polítics catalans més destacats en temps de la República), la van emprendre contra els músics, els faristols i les partitures i el concert va acabar de mala manera. Un altre episodi de la seva vida també és digne de ser comentat: el 22 de maig de 1935 Morera va complir setanta anys, edat de la jubilació, i els seus deixebles i algunes personalitats van enviar una carta a l'Ajuntament de Barcelona en la qual demanaven que es permetés al mestre de seguir donant classes d'harmonia, contrapunt i composició. La carta va ser signada, entre molts d'altres, per Pau Casals, Joan Lamote de Grignon, Joan Manén, Xavier Montsalvatge, Jaume Pahissa, Joaquim Serra i Rafael Ferrer. Naturalment, ningú no els va fer cas.

6.4. La música descriptiva

Vol dir alguna cosa la música? Les notes que toquen els instruments, porten algun missatge? Es pot utilitzar la música per explicar idees? Els humans ens hem fet aquestes preguntes sobre el significat de la música des de temps immemorials. Hi ha hagut opinions de tot tipus, des dels que creuen que la música pot transmetre sentiments i idees ben concretes, fins als que diuen que d'això, res de res. Un d'aquests últims va ser el rus Igor Stravinsky, un dels compositors més importants de la història, que ho va deixar ben clar: “*la música és incapaç d'expressar res per ella mateixa*”.

Naturalment, qualsevol d'aquestes opinions ha d'estar argumentada, matisada i recolzar-se en mil exemples, però el cas és que la música és un llenguatge i, com a tal, diu coses. El problema radica en el fet que, en ser un llenguatge bastant abstracte, pot ser que el missatge que l'autor volia transmetre no arribi amb claredat a l'oient o que, fins i tot, qui escolta una obra musical interpreti el contrari del que l'autor volia dir. La música és així! Molt sovint diem d'alguna música que és romàntica quan, en el fons, el que l'autor volia era que fos trista. Per què ens hem equivocat? Doncs no hi ha hagut error: a nosaltres ens ha transmès romanticisme, mentre que a algú altre potser sí que li haurà transmès tristor, com l'autor volia. El paper de l'oient en la música és actiu i, per tant, el missatge no sempre és unívoc.

La música descriptiva, però, és un tipus de música que pretén explicar coses molt concretes. Es tracta de traduir en la música fets, sensacions o sentiments que s'expressen prèviament d'alguna altra manera: en un quadre, en una novel·la, en un poema... Un compositor pot sentir-se inspirat per escriure música després d'haver llegit una poesia (com Arnold Schönberg quan va compondre *La nit transfigurada*) o després d'haver llegit un assaig filosòfic (com Richard Strauss quan va escriure *Així parlà Zarathustra*) o després d'haver vist una mostra de pintura (com Mòdest Mussorgski quan va compondre *Quadres d'una exposició*). El que en resulta és una obra musical de la qual, si no en coneixem la font d'inspiració, no sempre sabrem fer-ne la lectura adequada. Però el cas és que aquesta obra musical resultant ha estat dictada per una idea prèvia amb un contingut concret.

- ▶ La música descriptiva també es coneix amb el nom de programàtica i es practica des de fa molts anys. Ja a l'època del Renaixement (abans del 1600) es van compondre obres descriptives, com *La batalla* de William Byrd, una obra per a clavicèmbal que descriu la marxa dels soldats, els cavalls, la lluita dels exèrcits i fins i tot la marxa de la victòria.
- ▶ A l'època del Barroc la música descriptiva va viure un gran moment: imitar amb els instruments els sons de la natura o de les festes del poble es va posar de moda. L'obra més emblemàtica de l'època és *Les quatre estacions* d'Antonio Vivaldi, que descriu musicalment els diferents moments de l'any en forma del trinat dels ocells, l'aigua de les fonts, les rellescades sobre el gel o les tempestes d'estiu.
- ▶ A l'època del Classicisme no va estar tant de moda descriure amb música, però això no va ser obstacle perquè la gent posés sobrenom a les obres musicals que escoltaven. Bona part de les simfonies de Haydn porten títols com “la Reina”, “la Gallina”, “Simfonia Militar”, “el Rellotge”, títols que no van ser posats per l'autor, i que intentaven resumir amb una paraula el caràcter de l'obra. La *Simfonia el Rellotge* té un fragment molt característic.

L'època daurada de la música programàtica va arribar amb el Romanticisme, al segle XIX. L'expressió dels sentiments va arribar al primer pla en les diverses disciplines artístiques. En música, naturalment, també. Si un poema arribava al cor, per què no es podia representar el mateix en una pintura o en música? Els compositors sovint donaven a conèixer el programa literari que havia inspirat les seves obres. Així va ser amb obres com la *Simfonia núm. 6* de Beethoven (una descripció dels sentiments que li dictava la natura) o la *Simfonia fantàstica* d'Hector Berlioz. La moda dels poemes simfònics va arribar amb Franz Liszt, que traduïa als pentagrames tot el que podia: poemes, obres de teatre i pintures. Altres autors destacats per la seva música descriptiva van ser Camille Saint-Saëns (*El carnaval dels animals*), Richard Strauss (*Don Quixote*) o Paul Dukas (*L'aprenent de bruixot*).

- ▶ Al segle XX, i especialment amb l'arribada del cinema sonor, la música descriptiva ha seguit vigent, però també en altres gèneres com el jazz, amb títols com *Take the A train* de Duke Ellington.

La cobla també ha estat una formació instrumental de la qual s'han servit els compositors per escriure música descriptiva. Un exemple ben característic és l'obra *Impressions camperoles* de Joaquim Serra: el segon moviment es titula "La vall dels ecos" i descriu perfectament l'efecte de l'eco a la muntanya.

6.5. Enllaços

Cançons populars infantils:

<http://www.iesronda.org/professor/mtarrago/canconer/canconer.htm>

<http://www.xtec.cat/~dmarchan/can%E7ons/infantil/infantil.htm>

Arxius de sardanes:

<http://boig.sardanista.cat>

<http://www.musicsperlacobla.com>

Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona:

<http://www.coblasantjordi.cat/web/Inici.html>

Palau de la Música Catalana:

<http://www.palaumusica.cat/ca/>

7. Fitxa artística del concert

Cobla 2.0

Cobla Sant Jordi-Ciutat de Barcelona

Pianista: Raúl Patiño

Bateria i percussions: Roger Pi

Dramatúrgia i direcció: Jordi Oriol

Dossier educatiu: David Puertas